

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2006-07-20

UDK 312:325.2(497.4:497.6)"1991/2002"

SPREMEMBE V ETNIČNEM OPREDELJEVANJU MUSLIMANSKEGA PREBIVALSTVA V SLOVENIJI, PRISELJENEGA IZ BOSNE IN HERCEGOVINE, V POPISNIH PODATKIH 1991 IN 2002

Peter REPOLUSK

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Geografski inštitut Antona Melika, SI-1000 Ljubljana, Gosposka ulica 13
e-mail: marjana.drobnic@bfro.uni-lj.si

IZVLEČEK

Število opredeljenih Muslimanov v Sloveniji leta 1991 (26.577) se je ob popisu leta 2002 skoraj podvojilo – 40.071 prebivalcev se je opredelilo za Bošnjake, Muslimane ali Bosance. Vzroki so deloma v priseljevanju prebivalstva iz Bosne in Hercegovine po letu 1991, v še večji meri pa v etnični opredelitvi tega dela prebivalstva – ob popisu leta 1991 se velik del etnično ni opredelil ali pa se je opredelil za Bosance ali Bošnjake, kar je tedanja metodologija statistike uvrstila v kategorijo regionalna opredelitev. V popisu leta 2002 se znotraj skupine pojavi trojno opredeljevanje – Bošnjak, Musliman ali Bosanec. Bolj kot oblikovanje treh različnih identitet je verjetno, da so razlike v opredeljevanju povezane z dolžino bivanja posameznikov ali skupin v Sloveniji, s krajevno etnično, politično in z versko organiziranostjo ter zgoščenostjo oziroma razpršenostjo poselitve.

Ključne besede: Bošnjaki, Muslimani, Bosanci, etnična identiteta, etnična sestava Slovenije, mednarodne migracije

CAMBIAMENTI NELLA DEFINIZIONE ETNICA DELLA POPOLAZIONE MUSSULMANA IN SLOVENIA, TRASFERITASI DALLA BOSNIA-ERZEGOVINA, NEI CENSIMENTI 1991 E 2002

SINTESI

Il numero delle persone definite mussulmane in Slovenia nel 1991 (26.577) è quasi raddoppiato nel censimento del 2002; 40.071 abitanti hanno dichiarato di essere bosgnacchi, mussulmani o bosniaci. Le cause vanno ricercate in parte nell'immigrazione della popolazione dalla Bosnia e Erzegovina dopo il 1991, ma in misura ancora maggiore nella definizione etnica di questa parte della popolazione della Bosna Erzegovina – nel censimento del 1991 una larga parte di intervistati non si è espressa sull'appartenenza etnica, oppure si è dichiarata bosniaca o bosgnacca, informazione inserita nella categoria dell'appartenenza regionale della metodologia statistica dell'epoca. Nel censimento del 2002 all'interno del gruppo si forma una terza categoria, e quindi abbiamo i bosgnacchi, i mussulmani e i bosniaci. Non si tratta di una formazione di tre identità diverse, bensì è più probabile che le differenze di definizione siano legate al periodo di permanenza degli individui e dei gruppi in Slovenia, alle organizzazioni etniche, politiche e religiose locali e alla densità/dispersione della popolazione stessa.

Parole chiave: bosgnacchi, mussulmani, bosniaci, identità etnica, composizione etnica della Slovenia, migrazioni internazionali

UVOD

V ospredju zanimanja tega prispevka je tisti del islamskega prebivalstva v Sloveniji, ki se je po metodologiji nekdanje jugoslovanske in slovenske statistike do leta 1991 etnično opredeljeval za Muslimane. To je seveda ožja kategorija od versko opredeljenih muslimanov, ki poleg dela iz Bosne in Hercegovine priseljenega prebivalstva zajemajo še del priseljenih iz Sandžaka (srbskega ali črnogorskega dela te historične pokrajine), večji del Albancev ter del Črnogorcev, Makedoncev in Romov. Formalna opredelitev te etnične skupine je bila v preteklosti dokaj nejasna ali pa se ji je metodologija prebivalstvenih popisov izogibala. V prvih popisih po vojni so bili pripadniki te skupine največkrat opredeljeni kot "Jugoslovani – neopredeljeni". Šele v popisu leta 1971 se je etnična opredelitev Musliman uveljavila do te mere, da se je tako opredelila velika večina pripadnikov te etnične skupine (1.729.932 na območju nekdanje Jugoslavije oziroma 3197 v Sloveniji). Leta 1993 so se bošnjaški intelektualci na kongresu v Sarajevu odločili za ponovno uporabo in oživitev etničnega imena Bošnjak (Pašić, 2005, 100). To poimenovanje kot kategorijo etnične opredelitve je v svojo metodologijo sprejel tudi Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) pri izvedbi popisa leta 2002.

Probleme pri statističnem oziroma demografskem zajemju podatkov in analizi razvojnih trendov pri etničnih Muslimanih oziroma Bošnjakih povzročajo predvsem naslednji pojavi:

- pozno oblikovanje sprejetega imena za etnijo, ki ga ali so ga uporabljale državne in druge ustanove;
- nejasnost razlikovanja med pojmom Musliman kot etnično statistično kategorijo in musliman kot versko opredelitvijo, tako na skupinski kot individualni ravni;
- spreminjajoče se etnično opredeljevanje versko muslimanskega prebivalstva srbohrvaškega jezikovnega kompleksa z območij zunaj Bosne in Hercegovine (Črna gora, Srbija, Kosovo, deloma Makedonija);
- pogosto narodnostno neopredeljevanje pri pripadnikih te etnije (visok delež prebivalstva se predvsem v popisih do leta 1991 narodnostno ni opredelil ali pa se je opredelil ali kot Jugoslovani ali regionalno) – vzrok je najverjetneje v tem, da pripadniki te skupine kot izseljenci ali na izvornem območju pogosteje kot drugi narodi nekdanje Jugoslavije živijo v pogojih etnične heterogenosti in medkulturnih stikov.

Ob popisu prebivalstva v Sloveniji leta 2002 se je v primeru etnične opredelitve pri tej skupini zgodila zanimiva trojnost: največ, dobra polovica popisanih, se je opredelila za Bošnjake, četrtnina za Muslimane in petina za Bosance. Opredelitev "Bosanec" metodologija slovenske statistike obravnava kot regionalno opredelitev, vendar jo v pričujočem prispevku obravnavamo skupaj z etnično opredeljenimi skupinami. Številni znaki

(država prvega bivanja, materni jezik, veroizpoved) kažejo, da gre za različno opredeljevanje v okviru sicer izvorno in kulturno homogene skupine, kar večinoma drži tudi za opredeljene za Bosance. Bolj kot oblikovanje treh različnih identitet je verjetno, da so razlike v opredeljevanje povezane z dolžino bivanja posameznikov ali skupin v Sloveniji, s krajevno etnično, politično in z versko organiziranostjo ter zgoščenostjo oziroma razpršenostjo poselitve.

SPREMEMBE ŠTEVILA IN GEOGRAFSKE RAZPOREDITVE BOŠNJKOV, MUSLIMANOV IN BOSANCEV V SLOVENIJI

Današnja etnična podoba Slovenije je rezultat priseljevanj prebivalstva z drugih območij nekdanje Jugoslavije. Priseljevanje se je okrepilo predvsem po letu 1965 in je trajalo vse do razpada Jugoslavije, najmočnejše pa je bilo v drugi polovici sedemdesetih let (Gosar, 1993; Josipovič, 2005). Priseljenci iz Bosne in Hercegovine so predstavljali okrog 40% vseh priseljenih.¹ Tako kot druge etnične skupine z območja nekdanje Jugoslavije predstavljajo Bošnjake, Muslimane in Bosance predvsem priseljenci prve generacije – zunaj Slovenije je bilo rojenih 68,4% Bošnjakov, 67,1% Muslimanov in 74,0% Bosancev. V tabeli 1 so prikazane osnovne značilnosti gibanja števila in geografske razporeditve omenjenih treh skupin.

Če zajamemo vse tri skupine iz popisnih podatkov za leto 2002, se je skupno število širše razumljene kategorije Bošnjaki na državni ravni dvignilo za 50%, s čimer so bili za Slovenci druga najštevilčnejša kategorija etnično opredeljenih v Sloveniji, ki po številu opredeljenih presega število Srbov in Hrvatov.

Argumentov za to, da lahko vse tri skupine obravnavamo skupaj, je več, izhajajo pa iz drugih podatkov popisa prebivalstva:

- vse tri skupine izvirajo predvsem z območja Bosne in Hercegovine – od tistih, ki so se v Slovenijo priselili, je iz Bosne in Hercegovine 98% Bosancev, 94% Bošnjakov in 90% Muslimanov. Kot pomembnejše izvorno območje se pojavlja še Srbija in Črna gora (Srbija, Črna gora in Kosovo) – od tam je 8% zunaj Slovenije rojenih Muslimanov in 4,7% Bošnjakov; to kaže, da se etnično opredeljevanje Bošnjak pojavlja tudi pri avtohtonih skupinah v drugih državah jugovzhodne Evrope;
- pri vseh treh etnično opredeljenih skupinah je pri opredeljevanju pripadnikov po veri v ospredju islam: kot muslimani (versko) je opredeljenih 92,5% Bošnjakov, 89,1% Muslimanov in 71% Bosancev oziroma 97,9, 99,6 in 78,2% od vseh versko opredeljenih v posameznih kategorijah (brez ateistov, oseb, ki na to vprašanje niso želele odgovoriti, ali pa je bil odgovor uvrščen v kategorijo neznano); pri opredeljenih za Bosance je pomembno še število

Tabela 1: Število opredeljenih za Bošnjake, Muslimane, Bosance v letih 1991 in 2002 po statističnih regijah (SURs, 1991; SURs, 2002).**Table 1: Number of people declaring themselves as Bosniaks, Muslims or Bosnians in the years 1991 and 2002, by statistical regions (SURs, 1991; SURs, 2002).**

	število Muslimanov 1991	% od vsega prebivalstva 1991	število Bošnjakov 2002	število Muslimanov 2002	število Bosancev 2002	skupaj 2002	% od vsega prebivalstva 2002	indeks 2002/1991
Gorenjska regija	5.589	2,9	4.791	1.296	1.072	7.159	3,7	128,1
Goriška regija	642	0,5	667	365	428	1.460	1,2	227,4
Jugovzhodna Sl.	960	0,7	876	252	391	1.519	1,1	158,2
Koroška regija	382	0,5	213	138	131	482	0,7	126,2
Notranjsko-kraška reg.	536	1,1	554	237	380	1171	2,3	218,5
Obalno-kraška regija	1.879	1,9	2.174	676	481	3331	3,3	177,3
Osrednjeslovenska reg.	10.194	2,2	8.034	4.327	3.266	15.627	3,2	153,3
Podravska regija	1.074	0,3	732	429	397	1.558	0,5	145,1
Pomurska regija	86	0,1	70	10	29	109	0,1	126,7
Savinjska regija	3.597	1,4	2.048	1.744	952	4.744	1,9	131,9
Spodnjeposavska reg.	289	0,4	215	191	98	504	0,7	174,4
Zasavska regija	1614	3,4	1.168	802	437	2407	5,3	149,1
SLOVENIJA	26.842	1,4	21.542	10.467	8.062	40.071	2,0	149,3

versko opredeljenih za pravoslavce (1213 ali 16,6% od versko opredeljenih); med etnično opredeljenimi kot Bošnjaki je manjše število pravoslavcev (318) in katoličanov (107);

- poselitveni vzorec (geografska razporeditev) pripadnikov vseh treh skupin v Sloveniji je zelo podoben poselitvenemu vzorcu opredeljenih za Muslimane iz leta 1991; pri opredeljenih za Bosance je podoben tudi poselitvenemu vzorcu Srbov iz leta 1991.

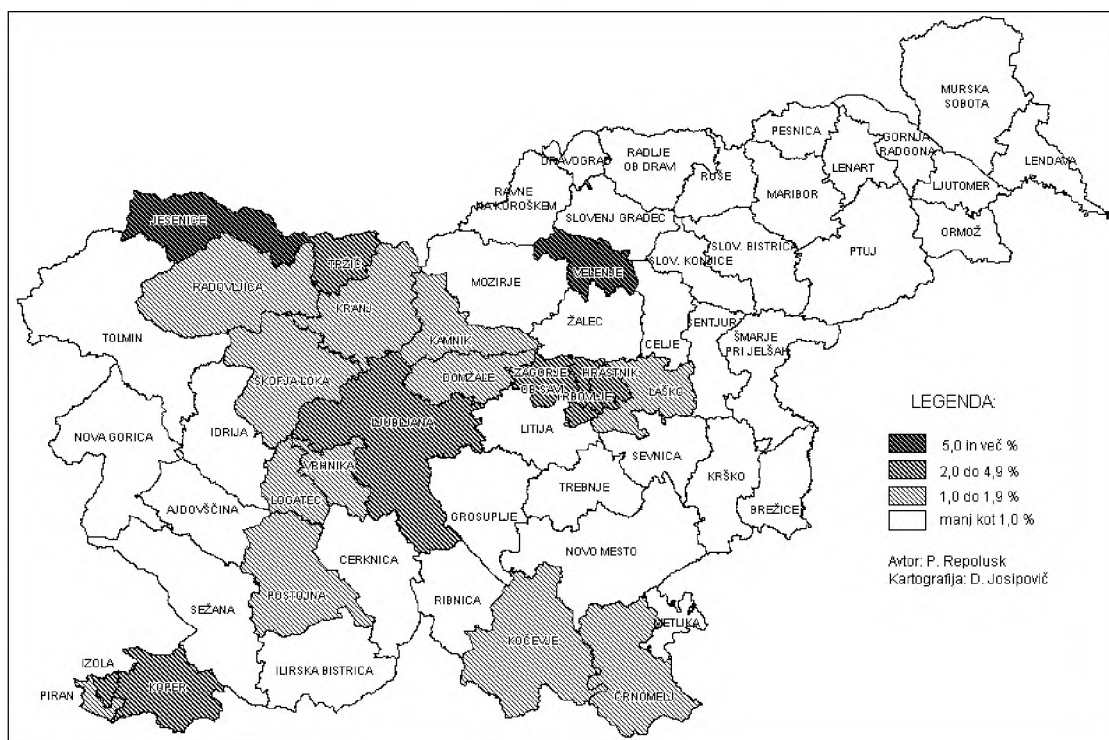
Število vseh treh skupin skupaj se je v primerjavi s številom opredeljenih za Muslimane iz leta 1991 povečalo na vsem območju Slovenije. Povečanje na ravni statističnih regij znaša od 25 do 75% (tabela 1). Izrazitejši je dvig števila v Goriški in Notranjsko-kraški statistični regiji, kjer pa je skupno število Bošnjakov, Muslimanov in Bosancev v primerjavi z drugimi slovenskimi regijami razmeroma nizko. Delež Bošnjakov, Muslimanov in Bosancev na ravni upravnih enot je najvišji v UE Jesenice – 12,3% od skupnega prebivalstva. Visok je še v UE Velenje (6,8%) in v Zasavju – zlasti v UE Trbovlje (6,1%) in UE Hrastnik (5,5%). Delež je višji kot 2,5% še na območju Slovenske Istre, v UE Ljubljana in v nekaterih manjših koncentracijah – UE Postojna, Tržič, Kamnik in Kočevje. Zgostitve so predvsem v osrednjem in zahodnem delu Slovenije. Zgostitvi v

vzhodni Sloveniji sta v Celju in Mariboru, vendar predstavljajo Bošnjaki, Muslimani in Bosanci razmeroma majhen delež skupnega prebivalstva. Poselitveni vzorec se med leti 1991 in 2002 ni bistveno spremenil – koncentracije ostajajo enake, le da se delež skupnega prebivalstva poveča v skoraj vseh upravnih enotah (karti 1 in 2).

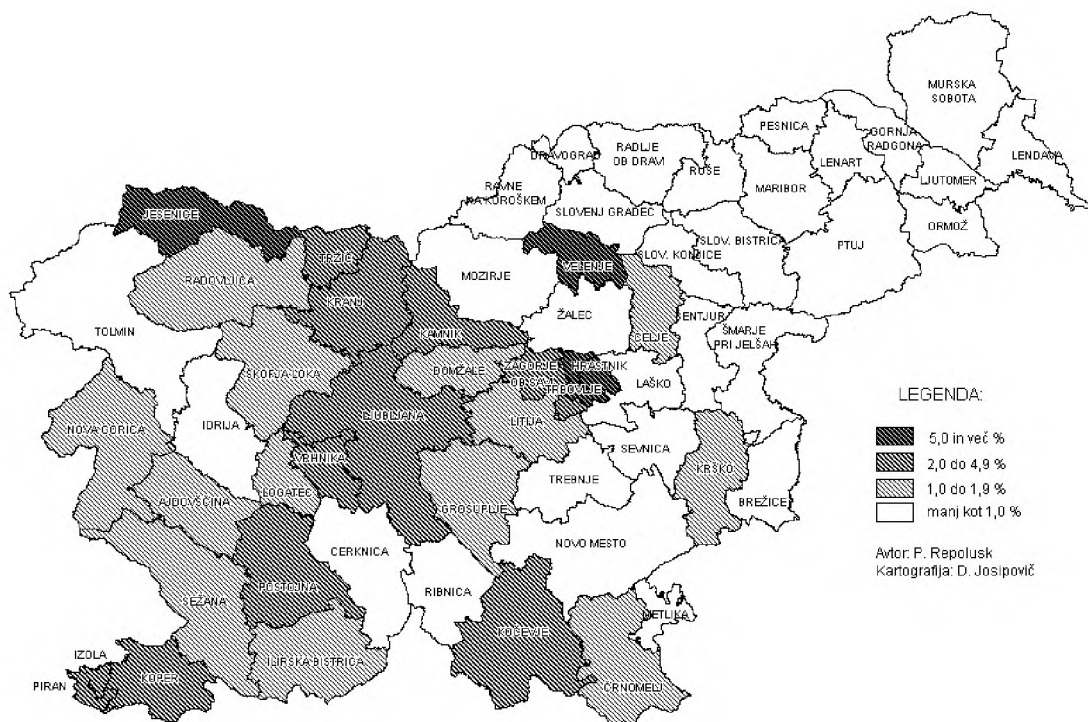
Bošnjaki so izrazito zgoščeni v naseljih mestnega tipa – leta 1991 jih je v mestih živelo 89%, leta 2002 pa 87%. Poselitveni vzorec očitno ostaja dokaj nespremenjen, kar je ena od značilnosti Bošnjakov v Sloveniji – zelo nizka prostorska in z njo povezana socialna in zaposlitvena mobilnost. Večje naseljitvene zgostitve so poleg območja Ljubljane predvsem industrijska središča. Leta 1991 je bilo 60% od ekonomsko aktivnih Muslimanov zaposlenih v industriji in gradbeništvu. Za celotno ekonomsko aktivno prebivalstvo države je znašala ta vrednost 40%. Za leto 2002 nimamo primerljivega podatka, glede na majhne spremembe v poselitvenem vzorcu pa lahko upravičeno sklepamo, da se razmere, vsaj v primerjavi z drugimi etničnimi skupinami, niso bistveno spremenile.

Polovica Bošnjakov, Muslimanov in Bosancev je leta 2002 živela na območju štirih upravnih enot – Ljubljana, Jesenice, Velenje in Koper. Geografske zgostitve

1 Vsi številčni podatki o prebivalstvu med tekstem so povzeti po publiciranem gradivu SURs, če ni navedeno drugače.

Sl. 1: Delež opredeljenih za Muslimane leta 1991 po upravnih enotah (tedanjih občin) (SURs, 1991).
 Fig. 1: Share of population declared as Muslims in 1991, by administrative units (then municipalities) (SURs, 1991).

Sl. 2: Delež opredeljenih za Bošnjake, Muslimane in Bosonce leta 2002 po upravnih enotah (SURs, 2002).
 Fig. 2: Share of population declared as Bosniaks, Muslims and Bosnians in 2002, by administrative units (SURs, 2002).

se med posameznimi skupinami precej razlikujejo (tabela 2). Še več nam o zgoščenosti poselitve predvsem v nekaj večjih upravnih in zaposlitvenih središčih pove podatek za naselja – v šestih naseljih jih živi 50%, v šestnajstih 66,7%, v 280-ih pa 90%.

Tabela 2: Večje zgoščitve opredeljenih za Bošnjake, Muslimane ali Bosance leta 2002 na ravni upravnih enot (skupno dve tretjini tako opredeljenih v Sloveniji) (SURS, 2002).

Table 2: Areas of greater density of populations declaring themselves as Bosniaks, Muslims or Bosnians in the year 2002, at the level of administrative units (a total of 2/3rds of the entire population in Slovenia defining themselves as members of these three groups) (SURS, 2002).

Upravna enota	Bošnjaki	Muslimani	Bosanci	SKUPAJ
Ljubljana	6312	3524	2549	12385
Jesenice	2665	772	377	3814
Velenje	1402	1239	404	3045
Koper	1196	324	242	1762
Kranj	1139	x	243	1603
Maribor	614	349	321	1284
Trbovlje	523	368	227	1118
Celje	x	x	337	1077
Domžale	x	x	x	900
Postojna	x	x	264	x
Nova Gorica	x	x	239	x
Škofja Loka	x	x	222	x
Izola	518	x	x	x
Hrastnik	x	308	x	x

x – število pripadnikov posamezne skupine je večje od nič, a ne sodi med večje zgoščitve v Sloveniji

SPREMEMBE V ETNIČNEM OPREDELJEVANJU PREBIVALSTVA IN SPREMEMBE ŠTEVILA BOŠNJAKOV, MUSLIMANOV IN BOSANCEV

Če Bošnjake, Muslimane in Bosance obravnavamo kot eno etnično skupino, so z 40 071 tako opredeljenimi pripadniki najštevilčnejša neslovenska etnična skupina v Sloveniji in predstavljajo približno 2% skupnega prebivalstva. Poleg Albancev in Romov so ena od treh etničnih skupin, ki se je v primerjavi s podatki popisa 1991 številčno povečala. Za vse druge večje etnične skupine je, vključno s številom opredeljenih za Slovence, značilen bolj ali manj intenziven upad. Pri nekaterih manjših etničnih skupinah (Rusi, Ukrajinci, Slovaki, Nemci itd.) se je število opredeljenih povečalo, vendar gre pogosto le za nekaj deset ali sto pripadnikov. V vseh povojnih popisih prebivalstva do leta 1991 so bili naj-

številčnejša etnična skupina za Slovenci Hrvati, sledili pa so jim Srbi. Muslimani so leta 1981, ko so preseгли število Madžarov, postali tretja najštevilčnejša skupina brez Slovencev. Tako je ostalo tudi v času popisa leta 1991. Med večjimi skupinami je med popisoma 1991 in 2002 najbolj upadlo število opredeljenih za Črnogorce (za 39%), Hrvatke (33%), Italijane (24%), Madžare (22%), Srbe (18%) in Makedonce (9%). Velika nihanja v številu opredeljenih za posamezne etnične pripadnosti med različnimi popisi je nemogoče razložiti samo z razlikami v naravni in selitveni rasti prebivalstva. Dominantno vlogo pri tem igra spreminjanje etničnega opredeljevanja pri istem prebivalstvu (Šircelj, 2003). To so tako v popisnem času okrog leta 1991 kot 2002 najverjetneje pogojevale politične razmere – krizni čas pred razpadom nekdanje Jugoslavije in močno spremenjene politične in identitetne razmere v pogojih nove samostojne slovenske države. Delež prebivalstva, za katerega podatek o etnični pripadnosti ni znan, je v popisu 1981 znašal 2,1%, leta 1991 3,6% in leta 2002 10%. V zgodnejših obdobjih so pri tem prebivalstvu prevladovali opredeljene neopredeljen, regionalno opredeljen in Jugoslovan, kasneje, zlasti leta 2002, pa neznan in "oseba ni želela odgovoriti na vprašanje o etnični pripadnosti". Tako ob popisu leta 2002 na zastavljeno vprašanje ni želelo odgovoriti 48.588 vprašanih, podatek o etničnosti pa je ostal neznan za 126.325 oseb.

Edini vzrok za upadanje števila pripadnikov posameznih etničnih skupin, ki je demografsko objektivneje merljiv, je opredeljevanje potomcev etnično heterogenih zakonov ali drugačnih vseživljenjskih skupnosti za drugačno etnično pripadnost kot pri starših. Leta 1991 (podatek za popis 2002 ni na voljo) je približno 30% pripadnikov etničnih skupin razen Slovencev živelo v etnično heterogenih družinah ali gospodinjstvih. 85 do 90% potomcev, starih 0 do 29 let, ki so bili v času popisa še člani teh družin, se je, če je eden od staršev Slovenec, opredelilo za Slovence. Le 10 do 15% jih je bilo etnično opredeljenih bodisi kot eden od staršev neslovenske etničnosti bodisi so bili neopredeljeni ali je bil podatek neznan. Razlike med starimi 0 do 14 let (podatek o etničnosti so posredovali starši) in starimi 15 do 29 let (etnično se ob popisu opredelijo sami) so statistično zanemarljive. Tudi v etnično heterogenih družinah, v katerih ni bil nobeden od staršev Slovenec, je bil delež potomcev, opredeljenih kot Slovenci, razmeroma visok – 20 do 35% (predvsem v družinah, v katerih je bil eden od staršev Hrvat). V manjši meri je opredeljen za Slovence tudi del potomcev etnično homogenih zakonov pri neslovenskem prebivalstvu.²

V primeru Muslimanov iz leta 1991 (kot statistično izvorna skupina za v letu 2002 etnično opredeljene kot Bošnjaki, Muslimani in Bosanci) je bil učinek etnično

2 Podatki so del analiz popisnega gradiva in so na voljo pri avtorju prispevka.

heterogenih družin pri opredeljevanju potomcev razmeroma nizke, saj je zelo visok delež Muslimanov živel v etnično homogenih gospodinjstvih. Kot primer je naveden (tabela 3) podatek o razporeditvi pripadnikov večjih etničnih skupin po etnično homogenih in heterogenih gospodinjstvih za leto 1991 (ustrezen podatek za leto 2002 ni na voljo) za območji upravnih enot Jesenice in Velenje. Podatki za obe upravni enoti so združeni, saj so strukturne značilnosti na obeh območjih zelo podobne. Omenjeni upravni enoti sta bili izbrani, ker je v obeh delež prebivalstva, priseljenega z območja nekdanje Jugoslavije, zelo visok, številčno dobro pa so zastopane tudi vse večje etnične skupine v Sloveniji.

Tabela 3: Etnična sestava gospodinjstev, v katerih živijo pripadniki posameznih etničnih skupin – upravni enoti Jesenice in Velenje leta 1991 (SURs, 1991).

Table 3: Ethnic structure of households populated by members of individual ethnic groups – the administrative units of Jesenice and Velenje in 1991 (SURs, 1991).

	število	enočlanska in etn. homogena %	etn. heterogena %
Albanci	177	70,6	29,4
Črnogorci	226	41,2	58,8
Hrvati	3129	61,5	38,5
Makedonci	520	75,0	25,0
Muslimani (Bošnjaki)	5758	89,6	10,4
Slovenci	57066	93,9	6,1
Srbi	3591	75,5	24,5

* Brez članov skupinskih gospodinjstev

Muslimani kot etnična skupina so bili leta 1991 po poročnosti ena najbolj endogamnih skupin v Sloveniji. Če so živeli v etnično heterogenih gospodinjstvih, so bili najpogosteje njihovi partnerji Slovenci (predvsem v Ljubljani in na območjih, kjer so bolj razpršeno poseljeni) ali pa iz Bosne in Hercegovine priseljeni Srbi ali Hrvati. Učinek endogamnosti še povečuje dejstvo, da živijo v večjih urbanih središčih, kjer je prebivalstvo najbolj etnično heterogeno. Iz istih vzrokov je mogoče trditi, da življenje v etnično homogenih gospodinjstvih pri njih ni nič manj pogosto kot pri Slovencih, ki tudi na podeželju Jesenic in Velenja predstavljajo veliko večino prebivalstva.

Izrazito povečanje števila Bošnjakov v širšem pomenu besede (skupaj z Muslimani in Bosanci) je metodološko in statistično mogoče razložiti s tremi pojavi:

- visoka naravna rast prebivalstva;
- množično priseljevanje v zadnjem desetletju;

- etnično opredeljevanje v prejšnjih popisih etnično neopredeljenih;
- spremembe v metodologiji popisovanja prebivalstva po etničnih značilnostih.

Visoko naravno rast kot dejavnik rasti števila pripadnikov skupine izključujejo raziskave o rodnosti pri posameznih etničnih skupinah prebivalstva. Visoka umrljivost ne pride v poštev, saj je bil delež starejših od 64 let leta 2002 pri vseh skupinah zelo nizek – 1,8% pri Bošnjakih, 1,7% pri Muslimanih, 2,5% pri Bosancih in kar 14,7% pri skupnem prebivalstvu Slovenije. Rodnost Bošnjakinj, Muslimank in Bosank je bila po podatkih nekaterih študij za osemdeseta in devetdeseta leta sicer višja kot pri večini prebivalstva (Šircelj, 2003, 126), vendar ne izrazito, in je kazala značilnosti hitrega prilaganja rodnostnega vedenja večinskemu okolju (Josipovič, 2004, 119–123).

Po nastanku samostojne Slovenije se je priseljevanje prebivalstva iz držav nekdanje Jugoslavije nadaljevalo, čeprav v zmanjšanem obsegu. V obdobju 1991 do 2002 se je v Slovenijo priselilo 28.568 oseb, zajetih v popisu 2002. Slaba polovica ali 12.661 se je priselila iz Bosne in Hercegovine. Vendar je med njimi dobri dve petini ali okrog 5500 oseb, ki so se v Bosno in Hercegovino preselile iz Slovenije, in njihovih potomcev. Čeprav muslimansko prebivalstvo iz Bosne in Hercegovine poleg Albancev iz Srbije in Makedonije predstavlja najštevilčnejšo etnično kategorijo priseljenih v zadnjem desetletju, je verjetnost, da preostalih 7000 priseljenih predstavljajo samo Bošnjaki, Muslimani in Bosanci, zelo nizka.

Vzroke rasti števila pripadnikov etnične skupine je torej mogoče razložiti z učinki priseljevanja v zadnjem desetletju, v vsaj enakem obsegu pa tudi z etničnim opredeljevanjem prej neopredeljenih in z drugačnim vrednotenjem kategorije Bosanci, ki je bila v publiciranem gradivu popisa prebivalstva 1991 vključena v skupino regionalno opredeljenih.

Analiza etničnega izvora oziroma kulturnega ozadja neopredeljenih in skupine neznano iz popisa 1991 (Repolusk, 1999), zasnovana na podatkih o maternem jeziku, veroizpovedi in občini prvega bivanja (rojstnem kraju), ocenjuje število Muslimanov na približno 34.000. To bi pomenilo, da se je etnično opredelilo samo 79% pripadnikov etnije, 21% pa se je zaradi različnih vzrokov zateklo k opredelitvam Jugoslovan (1950), regionalno opredeljen (1250) in neopredeljen (1200) ali pa je podatek o etnični pripadnosti ostal neznan (2900).

V tabeli 4 je po sorodni metodi predstavljena ocena etnične pripadnosti rojenih na območju Bosne in Hercegovine, ki so bili leta 1991 opredeljeni za Jugoslovane, neopredeljene ali regionalno opredeljene. Ocena se nanaša na območje upravnih enot Jesenice in Velenje, vključuje pa 421 oseb, za katere je bil znan podatek o veroizpovedi in maternem jeziku.

Tabela 4: Ocena etnične pripadnosti neopredeljenega prebivalstva, rojenega na območju Bosne in Hercegovine, za katero je znan podatek o veroizpovedi in maternem jeziku – 1991, upravni enoti Jesenice in Velenje (SURs, 1991).

Table 4: Estimate of ethnic affiliation of the ethnically undeclared population born in the territory of Bosnia and Herzegovina for which the data on religious belief and mother tongue is known – 1991, the administrative units of Jesenice and Velenje (SURs, 1991).

	skupaj	neopredeljeni	Jugoslovani	reg. opredeljeni
	št.	%	%	%
Hrvati	42	14,3	59,5	26,2
Muslimani (Bošnjaki)	216	22,7	45,4	31,9
Srbi	163	10,4	65,6	23,9

Iz vrednosti v tabeli je mogoče zaključiti, da so med etnično neopredeljenimi iz Bosne in Hercegovine prevladovali danes opredeljeni za Bošnjake, Muslimane in Bosance, da je bila med slednjimi regionalna opredelitev (Bosanec, Bošnjak) najpogostejša in da je bilo pri vseh opredeljevanje za Jugoslovana najpogostejše, a relativno najmanj pomembno pri muslimanskem prebivalstvu.

Analize popisnega gradiva potrjujejo predpostavke, da je skokovita rast števila Bošnjakov, Muslimanov in Bosancev v Sloveniji med popisoma 1991 in 2002 posledica tako drugačnega etničnega opredeljevanja kot novejšega priseljevanja. V okviru versko muslimanskega prebivalstva je bil leta 2002 delež etnično neopredeljenih precej nižji kot pri pravoslavnem in katoliškem prebivalstvu. Iz tega lahko sklepamo, da se narodnostno niso opredeljevali, niso želeli odgovarjati na to vprašanje ali pa je podatek neznan – poleg Slovencev predvsem Srbi, Hrvati in Črnogorci, pri katerih je bilo znižanje števila pripadnikov med obema popisoma tudi najbolj izrazito.

NEKATERE DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IN RAZLIKE MED BOŠNJAKI, MUSLIMANI IN BOSANCI

Bošnjaki, Muslimani in Bosanci so relativno mlado prebivalstvo, predvsem zaradi nizkega deleža starejših od 64 let. Delež mlajših od 15 let ni pomembno višji kot pri celotnem prebivalstvu. Starostna sestava kaže osnovne značilnosti priseljene populacije. Med letniki prevladujeta skupini od 35 do 54 in od 10 do 24 let, ki predstavljata prvo krepkejšo generacijo priseljencev in njihove potomce. Vmesna in starejša generacija sta številčno šibkeje zastopani. Bosanci so nekoliko starejša populacija od Muslimanov in Bošnjakov. Po spolu prevladujejo moški, najbolj pri Bošnjakih (57,3%) in najmanj pri Bosancih (52,0%). Moški v starostnem kontin-

gentu delovno aktivnega prebivalstva, stari 20 do 59 let, predstavljajo okrog 40% populacije (30% za celo slovensko prebivalstvo), največ pri Bošnjakih in najmanj pri Bosancih. Iz tega je mogoče sklepati, da je med opredeljenimi za Bošnjake večji delež v zadnjem desetletju priseljene moške delovne sile, ki v večini nima slovenskega državljanstva.

Bošnjaki, Muslimani in Bosanci so mlada priseljenška skupina, saj jih je bilo okrog dve tretjini rojenih zunaj Slovenije, predvsem v Bosni in Hercegovini. Med izvornimi območji priseljenih se pojavlja tudi Jugoslavija (predvsem srbski in črnogorski del Sandžaka) – od tam je po podatkih popisa 2002 699 Bošnjakov in 563 Muslimanov. 687 Črnogorcev in Srbov je leta 2002 navedlo muslimansko veroizpoved, kar kaže na to, da se, vsaj med v Slovenijo priseljenim prebivalstvom, etnična opredelitev Bošnjak uveljavlja tudi med delom prebivalstva iz Sandžaka. V Sloveniji rojenih je okrog 30% Bošnjakov, Muslimanov in Bosancev, največ med Bošnjaki in najmanj med Bosanci. Podatek kaže tako na razliko v starostni sestavi kot tudi na to, da je opredeljevanje Bošnjak pogostejše pri mlajših.

Opredeljevanje po veroizpovedi je v primerjavi z ostalimi etničnimi skupinami zelo pogosto. Versko se je na ravni države opredelilo 64% prebivalcev, pri Bošnjakih, Muslimanih in Bosancih pa znašajo ustrezni deleži 95%, 89% in 91%. Podobno visoke vrednosti so značilne samo še za Albance in prekmurske Madžare.

Zanimivo podobo ponuja opredeljevanje po maternem jeziku (tabela 5):

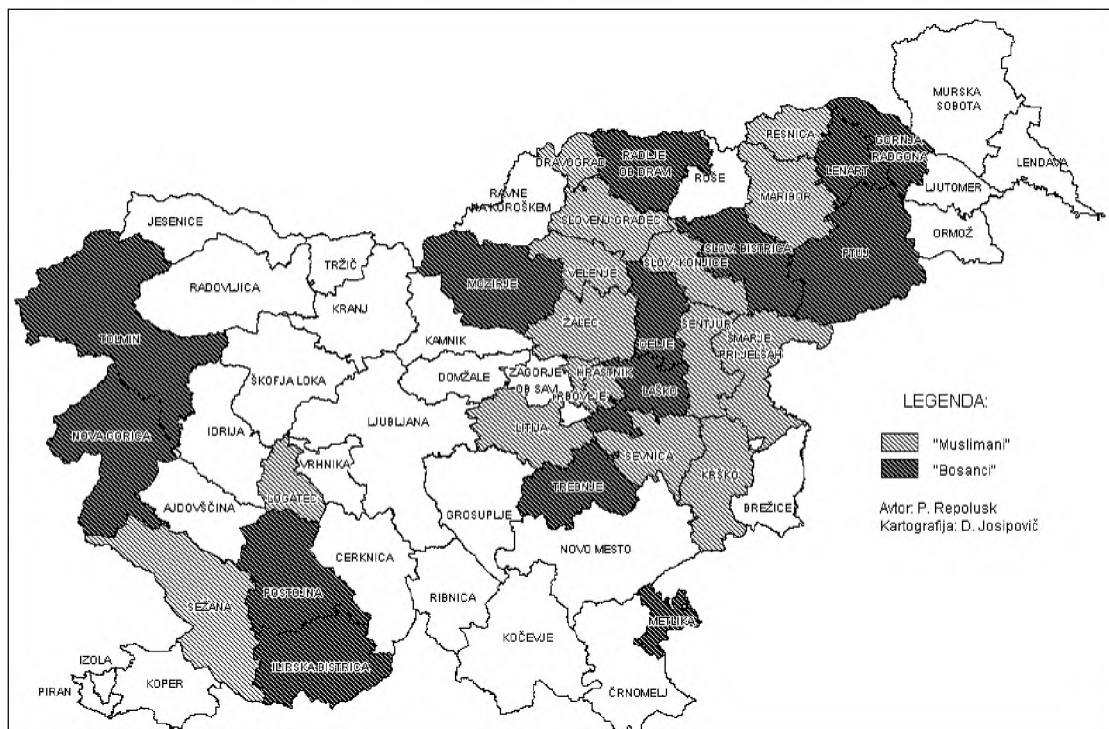
Glede na jezikoslovne, predvsem dialektološke klasifikacije, je muslimansko prebivalstvo Bosne in Hercegovine večinoma zelo homogeno. Drugače pa je pri identifikaciji z jezikovnim standardom oziroma pri poimenovanju tega standarda. Najpogostejša opredelitev je, da je materni jezik bosanski, identifikacija s tem imenom za jezik pa je izrazitejša pri Bošnjakih. Nasprotno je opredeljevanje srbohrvaščine kot materne jezika najpogostejše pri Muslimanih in Bosancih. Del mlajšega prebivalstva kot materni jezik navaja tudi slovenščino.

Razmerje med številom opredeljenih za Bošnjake, Muslimane in Bosance v Sloveniji je približno 55 : 25 : 20. Ponekod še vedno prevladuje opredeljevanje tipa Musliman in (redkeje in geografsko disperznejše) Bosanec oziroma sta ta dva tipa opredeljevanja znotraj skupine izrazito pomembnejša kot drugje v Sloveniji. Na karti 3 so prikazane upravne enote, v katerih se je večina ali relativno velik del bosanskih muslimanov opredelila za Muslimane ali Bosance. To so upravne enote, v katerih je bil delež opredeljenih za Bošnjake znotraj skupine za 10 ali več odstotkov nižji kot na ravni vse Slovenije (48,4% ali manj). Relativno šibko izražene, a vendarle opazne so naslednje značilnosti:

- opredeljevanje Musliman in Bosanec je krepkejše v vzhodni kot osrednji in zahodni Sloveniji;

Tabela 5: Bošnjaki, Muslimani in Bosanci po maternem jeziku v Sloveniji leta 2002 (SURs, 2002).**Table 5: Bosniaks, Muslims and Bosnians in Slovenia, in 2002, according to their mother tongue (SURs, 2002).**

	skupaj	bosanski	hrvaški	srbski	srbsko-hrvaški	slovenski	drugo
	št.	%	%	%	%	%	%
Bošnjaki	21.542	73,8	2,1	0,6	15,3	7,2	0,9
Muslimani	10.467	52,1	5,0	1,4	27,6	10,9	3,0
Bosanci	8.062	59,2	4,5	4,0	24,8	6,3	1,2
Skupaj	40.071	65,2	3,4	1,5	20,4	8,0	1,5

Sl. 3: Upravne enote z izrazitejšim opredeljevanjem za Muslimane ali Bosance kot druge v Sloveniji (48,4% ali manj znotraj skupine je opredeljenih za Bošnjake) – na karti je označena številčnejša skupina (SURs, 2002).**Fig. 3: Administrative units marked by a stronger presence of population declared as Muslim or Bosnian than elsewhere in Slovenia (48.4% or less within the group declared themselves as Bosniak) – the map indicates the most numerous group (SURs, 2002).**

- opredeljevanje kot Bosanec je bistveno pogostejše tam, kjer je delež vseh treh skupin v skupnem prebivalstvu nizek oziroma gre za disperzno poselitev;
- opredeljevanje Musliman je izrazitejše v industrijsko-rudarskih središčih, npr. v Velenju, Hrastniku in Trbovljah; izjema so Jesenice, kar je najverjetneje mogoče razložiti s krepko krajevno versko in politično organiziranostjo islamskega prebivalstva.

Po podatkih nekaterih drugih analiz (Šircelj, 2003, 128) so med opredeljenimi za Bosance pogostejši starejši in tisti z nižjo stopnjo končane formalne izobrazbe.

ZAKLJUČEK

Oblikovanje in utrjevanje bošnjaške etnične in

politične identitete je še mlad in potekajoč proces. Nanj so poleg objektivno bolj merljivih kategorij, kot so jezik, kultura, zgodovina in predvsem veroizpoved, vplivale ali vplivajo vojne in poveljne razmere v Bosni in Hercegovini, relativna nestabilnost političnih razmer in etnični konflikti v širši regiji ter geopolitična razpetost mlade države na križišču številnih vplivov (Bufon, 2004; Kocsis, 1994). To se kaže v razvoju in značilnostih vseh elementov etnične identitete (Zupančič, 1999, 47): kulturno-jezikovnem, zgodovinskem, prostorskem, gospodarsko-socialnem in političnem.

Bošnjaki, Muslimani in Bosanci v Sloveniji so populacija, ki se je intenzivneje začela priseljevati v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Statistična metodologija jih v začetni fazi tako na ravni Jugoslavije kot tudi Slo-

venije ni opredeljevala kot jasno izražene in posebne etnične skupine, k čemur je pripomogla tudi neugodna izobrazbena in zaposlitvena sestava tega prebivalstva. Eden večjih problemov prepoznavnosti in organiziranosti skupine je bilo tudi omejevanje vloge in pomena veroizpovedi in cerkve s strani tedanjega političnega režima. Islam pa je eden od temeljev verske in kulturne tertudi etnične identitete te skupine.

Med znake poznega oblikovanja etnične identitete sodi tudi pogosto etnično neopredeljevanje oziroma opredeljevanje za "nadetnične" identitete (npr. kot Jugoslovani). Tovrstno "zakrivanje" je bilo pogosto tudi

posledica kriznih političnih razmer, pogosto povezanih z medetničnimi odnosi, neredko pa tudi pasivna obramba zaradi stigmatizacije predvsem nekaterih priseljen-skih skupin v Sloveniji. Etnično neopredeljevanje je pri skupini v zadnjem obdobju zamenjala raba različnih poimenovanj za pripadnike iste skupine – Bošnjak, Bosanec in Musliman. Z demografsko in geografsko analizo (analizo poselitvenega vzorca) je mogoče predpostaviti, da gre predvsem za različno dinamiko sprejemanja in ponotranjenja imena pri starostno, izobrazbeno, mobilnostno in geografsko različnih skupinah prebivalstva znotraj iste etnije.

CHANGES IN THE DECLARATION OF ETHNIC AFFILIATION IN THE MUSLIM POPULATION IN SLOVENIA, IMMIGRATED FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA, IN THE 1991 AND 2002 CENSUSES

Peter REPOLUSK

Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts,
Anton Melik Geographical Institute, SI-1000 Ljubljana, Gosposka ulica 13
e-mail: marjana.drobnic@bfro.uni-lj.si

SUMMARY

The focus of the article is that part of the Islamic population of Slovenia which until 1991, according to the methodology of the former Yugoslav and Slovene statistics, used to define their ethnic affiliation as Muslim. At a 1993 congress in Sarajevo, Bosnian intellectuals decided to revive the ethnic term Bosniak. A tardy assertion of the name, the confusion between ethnic and religious meanings of the term Muslim, and frequent ethnic non-affiliation represent the most recurrent problems in statistical or demographic data collection and analysis of developmental trends in ethnic Muslims/Bosniaks. The 2002 Census in Slovenia revealed within this group an interesting triplicity in the sphere of ethnic affiliation: the majority of the population, over half, defined themselves as Bosniaks, a fourth as Muslims and a fifth as Bosnians. If we sum up all these three groups, we can establish that the total number of the category loosely termed as Bosniaks had between 1991 and 2002 increased by 50 per cent on the national level (rising from 26,842 to 40,071), making Bosniaks the second most numerous ethnically affiliated category in Slovenia, after Slovenes. The causes for such an increase in the number of members of the ethnic group can be ascribed to the effects of immigration during the last decade, but also, if not even more so, to the fact that part of the previously undeclared population now declared their ethnic affiliation, as well as to the change in the evaluation of the category of Bosnians, which had been in the previously published 1991 Census incorporated into the group of regionally affiliated population. The demographic differences between populations declaring themselves as Bosniaks, Muslims and Bosnians are relatively small. In age and sex structures, all three populations manifest the typical characteristics of immigrant groups in which first generation immigrants still represent a distinct majority. In terms of religion, the vast majority of the three population groups define themselves as Muslims, with Bosnian as the lead language in the category of mother tongue, followed by "Serbo-Croatian." The characteristics that are relatively weakly manifested, though still perceptible, are as follows: 1) the categories of Muslim and Bosnian have a stronger representation in the eastern than in the central and western parts of Slovenia, 2) the category Bosnian is considerably more frequent in areas where the share of the three population groups within the total population is low or areas with low population density, 3) the category of Muslim has a pronounced frequency in industrial-mining centres. It is more likely that the differences in the declared affiliation are related to the duration of individuals' or groups' residence in Slovenia, to the local ethnic, political and religious organisation, and a high/low density of settlement, than to an actual formation of three distinct identities.

Key words: Bosniaks, Muslims, Bosnians, ethnic identity, ethnic structure of Slovenia, international migrations

LITERATURA IN VIRI

Bufon, M. (2004): Central-eastern and south-eastern Europe : an area of geopolitical and geocultural contact. *Annales, Series historia et sociologia*, 14, 1. Koper, 97–108.

Gosar, A. (1993): Nationalities of Slovenia - changing ethnic structures in Central Europe. *GeoJournal*, 30, 3. Dordrecht – Boston – London, 215–223.

Josipovič, D. (2004): Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji. *Geografija Slovenije 9*. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra.

Josipovič, D. (2005): Demogeografski učinki imigracije v Sloveniji po II. svetovni vojni (v perspektivi dejavnikov migracij in sprememb rodnostnega obnašanja). Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

Kocsis, K. (1994): Contribution to the Background of the Ethnic Conflicts in the Carpathian Basin. *GeoJournal*, 324, 4. Dordrecht – Boston – London, 425–433.

Pašić, A. (2005): Islam in Muslimani v Sloveniji. Zbirka Žepna knjiga. Tržič, Učila International.

SURS (1991): Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991. [Http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp](http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp) (2006-09)

SURS (2002): Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. [Http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp](http://www.stat.si/tema_demografsko_prebivalstvo.asp) (2006-09)

Repolusk, P. (1999): Ethnically undefined population in Slovenia population census in 1991. V: Koter, M., Hefner, K. (eds): *Multicultural regions and cities, (Region and regionalism, No. 4)*. Łódź-Opole, University of Łódź, Department of political geography and regional studies.

Šircelj, M. (2003): Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. *Popisi 1921 – 2002. Posebne publikacije 2*. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije.

Zupančič, J. (1999): Slovenci v Avstriji (The Slovenians in Austria). *Geographica Slovenica 32*. Ljubljana, Inštitut za geografijo.